

Nadelige Effecten van Loyaliteitsconflicten en de Rol van Ouderlijke Warmte bij Kinderen
uit Gescheiden Gezinnen: Een Onderzoek naar Internaliserende Problemen

Master's Thesis

Utrecht University

Master's programme in Clinical Child Family and Education Studies

Lenne R. Bal (6559905)

UU-ser #23-0247

Rianne van Dijk

Marjolein Verhoeven

9 juni 2023

Abstract

Kinderen met gescheiden ouders hebben een groter risico op het gevoel dat ze tussen hun ouders moeten kiezen, dan hun leeftijdsgenoten waarvan de ouders bij elkaar zijn. Het ervaren van deze loyaliteitsconflicten hangt samen met internaliserende problemen, die schadelijk kunnen zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Hoewel meerdere onderzoeken het positieve verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen hebben aangetoond, is er geen eenduidigheid in de literatuur of ouderlijke warmte een beschermende factor is in dit verband. In een steekproef van 131 kinderen ($M_{\text{leeftijd}} = 11.79$) en 129 ouders van 76 recent gescheiden gezinnen is daarom onderzocht of ouderlijke warmte samenhang met internaliserende problemen en of dit kinderen kon beschermen tegen de negatieve effecten van loyaliteitsconflicten op hun internaliserende probleemgedrag.

In lijn met de hypothesen, lieten de resultaten een positief verband zien tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen en een negatief verband tussen moederlijke warmte en internaliserende problemen. Tegen de verwachtingen in is tussen vaderlijke warmte en internaliserende problemen is geen verband gevonden, noch voor de ouderlijke warmte als beschermende factor. Vanwege limitaties in huidig onderzoek moeten deze resultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

De resultaten impliceerden dat er meer bewustzijn moet komen onder gescheiden ouders over wat hun handelingen voor gevolgen kunnen hebben voor hun kinderen. Ook kan er al vroeg worden gestart met interventies na de scheiding om de nadelige gevolgen van loyaliteitsconflicten op internaliserende problemen te beperken.

Keywords: Internaliserende problemen, loyaliteitsconflicten, ouderlijke warmte

Abstract

Children with divorced parents are more likely to experience feelings of having to choose between their parents compared to their peers whose parents are still together. These loyalty conflicts have been linked to internalizing problems, which can have negative effects on children's development. Although previous studies have shown a positive association between loyalty conflict and internalizing problems, there is no consensus in the literature regarding whether parental warmth acts as a protective factor in this context. Therefore, this study aimed to investigate the relationship between parental warmth, internalizing problems, and the potential protective role of parental warmth in a sample of 131 children ($M_{\text{age}} = 11.79$) and 129 parents from 76 recently separated families.

Consistent with the hypotheses, the findings revealed a positive association between loyalty conflict and internalizing problems. Additionally, maternal warmth was negatively

correlated with internalizing problems. However, contrary to expectations, there was no significant association found between paternal warmth and internalizing problems, nor was parental warmth found to act as a protective factor. Given the limitations of the current research, caution should be exercised when interpreting these results.

These findings underpinned the need for increased awareness among divorced parents regarding the potential impact of their actions on their children. Furthermore, early interventions following divorce could be implemented to mitigate the adverse effects of loyalty conflicts on children's internalizing problems.

Keywords: internalizing problems, loyalty conflicts, parental warmth

Nadelige Effecten van Loyaliteitsconflicten en de Rol van Ouderlijke Warmte bij Kinderen uit Gescheiden Gezinnen: Een Onderzoek naar Internaliserende Problemen

Jaarlijks maken in Nederland ongeveer 86.000 minderjarige kinderen een formele of informele scheiding van hun ouders mee (Ter Voert, 2019). In gescheiden gezinnen komen er over het algemeen meer ouderlijke conflicten voor dan in gezinnen waarbij de ouders bij elkaar zijn (Fischer et al., 2005). Het getuigen van de conflicten tussen ouders, maar ook strategieën van ouders om het kind tegen de andere ouder te keren hangen samen met het ervaren van loyaliteitsconflicten door kinderen (Afifi & Schrodt, 2003; Amato & Afifi, 2006; Verrocchio & Baker, 2015). Loyaliteitsconflicten zijn innerlijke conflicten waarbij kinderen het gevoel hebben door loyaal te zijn aan de ene ouder, de andere ouder tekort te doen en dus tussen beide ouders in te staan. Uit eerder onderzoek blijkt dat kinderen met gescheiden ouders die loyaliteitsconflicten ervoeren, een groot risico hadden op het ervaren van internaliserende problemen (Buchanan et al., 1991; Baker & Brassard, 2013; Schrodt & Shimkowski, 2013).

Internaliserende problemen zijn naar binnen gerichte problemen, zoals angsten en depressies, die leiden tot onrust (Jamnik & DiLalla, 2019). Het ervaren van internaliserende problemen in de kindertijd en adolescentie vergroot de kans op verschillende ongewenste ontwikkelingsuitkomsten, zoals verminderd sociaal en emotioneel functioneren, maar ook ernstigere en hardnekkigere psychische problemen later in de volwassenheid (Zahn-Waxler et al., 2000; Jamnik & DiLalla, 2019). Bovendien kan de toegenomen angst en depressie onder kinderen in verband worden gebracht met toegenomen medische aandoeningen (Kessler & Greenberg, 2002).

Kinderen in gescheiden gezinnen lopen dus over het algemeen meer risico op loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen vergeleken met kinderen uit intacte gezinnen. Het helpen voorkomen van internaliserende problemen bij kinderen in gescheiden gezinnen is dan daarom van groot belang. In huidig onderzoek werd onderzocht of ouderlijke warmte kinderen in gescheiden gezinnen beschermt tegen de negatieve effecten van loyaliteitsconflicten op internaliserende problemen.

Loyaliteitsconflicten en Internaliserende Problemen

Vanuit de balanstheorie (Heider, 1958) is het voor kinderen een lastige situatie als zij positieve gevoelens willen behouden richting twee personen die negatieve gevoelens hebben ten opzichte van elkaar. Dit creëert een psychologisch dilemma (Heider, 1958; Newcomb et al., 1965), want terwijl kinderen proberen hechte banden te behouden met hun vijandige ouders, ervaren ze tegelijkertijd loyaliteit en ontrouw naar beiden. Dit resulteert in een

onaangename staat van cognitieve dissonantie (Festinger, 1957). Het verband tussen dit psychologische dilemma, ook wel loyaliteitsconflicten, en internaliserende problemen, wordt gekenmerkt door een aantal mediërende factoren, waaronder een laag zelfbeeld, psychologische stress, verslechtering van de gehechtheidrelatie met een of beide ouders en schuldgevoelens van kinderen over hun eigen gedrag (Amato & Afifi, 2006).

In lijn met de balanstheorie hebben meerdere onderzoeken het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen aangetoond. Zowel in een steekproef van 46 adolescente jongens (Baker & Brassard, 2013) als in een onderzoek met 522 adolescenten, vier en een half jaar na de scheiding van hun ouders (Buchanan et al., 1991), bleek dat als kinderen meer loyaliteitsconflicten ervoeren, zij een significant hogere score op depressie en angsten hadden. Hetzelfde werd aangetoond in een onderzoek met 129 jongvolwassenen wiens ouders gemiddeld 12.8 jaar gescheiden waren (Schrodt & Shimkowski, 2013).

Deze onderzoeken hadden echter tekortkomingen in hun betrouwbaarheid en validiteit. Zo kwamen de adolescente jongens in de studie van Baker & Brassard (2013) allemaal van dezelfde katholieke school, waardoor de resultaten van de studie een lage representativiteit hadden voor kinderen. Het onderzoek van Buchanan et al. (1991) was vanwege het feit dat het 30 jaar geleden is onderzocht, niet meer representatief voor kinderen van tegenwoordig. Ook werden loyaliteitsconflicten in dit onderzoek maar met één vraag gemeten, waardoor de inhoudsvaliditeit van dit onderzoek gering was. Los van bovengenoemde studies is, gebaseerd op dezelfde data als in huidig onderzoek, het positieve verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen recent aangetoond (van Dijk et al., 2022).

Ouderlijke Warmte en Internaliserende Problemen

Naast het risico van loyaliteitsconflicten na scheiding, zijn er aanwijzingen dat ouders minder warm kunnen zijn gedurende de eerste periode na scheiding (Hetherington et al., 1985). Dit, terwijl ouderlijke warmte vanuit de Parental Acceptance-Rejection Theory bekeken, belangrijk is voor een gezonde ontwikkeling van kinderen (Rohner, 1986/1999). Warme ouders tonen fysieke en verbale liefde en affectie aan hun kinderen, waardoor kinderen het gevoel krijgen geliefd en geaccepteerd te zijn, wat weer positief samenhangt met hun emotionele stabiliteit. In overeenstemming met de Parental Acceptance-Rejection Theory, lieten resultaten uit eerdere studies zien dat zowel vaderlijke als moederlijke warmte na de scheiding samenhangt met minder internaliserende problemen bij kinderen (Beckmeyer et al., 2020; Sandler et al., 2008).

Een verschil tussen de studies die dit verband aantoonde, is dat ouderlijke warmte bij de studie van Beckmeyer et al. (2020) werd gemeten vanuit het ouderperspectief, terwijl dit in

de studie van Sandler et al. (2008) zowel vanuit het ouder- als het kindperspectief werd gedaan. Echter, de percepties van kinderen over ouderlijk gedrag, blijken betere voorspellers van hun welzijn te zijn dan de percepties van ouders (Afifi et al., 2007).

De resultaten in het onderzoek van Sandler et al. (2008) lieten zien dat kinderen tussen 5 en 12 jaar oud met gescheiden ouders de minste internaliserende problemen hadden als zij van beide ouders veel warmte ervoeren. Als kinderen van één van de ouders weinig warmte ervoeren, hadden zij meer internaliserende problemen. Een belangrijke bevinding in de scheidingscontext, waarbij kinderen vaak automatisch een of beide ouders minder zien na de scheiding (Kelly, 2007).

Ook een recente meta-analyse toonde op basis van 31 steekproeven aan dat minder ouderlijke warmte samenhangt met meer internaliserende problemen bij kinderen na scheiding (van Dijk et al., 2020). Gemiddeld waren ouders uit deze steekproeven 4 jaar gescheiden en de ouders in de steekproef van Beckmeyer et al. (2020) 6 jaar. Hoe dit verband eruitziet in de eerste periode na de scheiding, is niet eerder onderzocht.

Ouderlijke Warmte als Beschermende Factor

Tevens schijnt ouderlijke warmte kinderen deels te kunnen beschermen tegen het negatieve effect van stressvolle situaties na scheiding op hun ontwikkeling. Volgens het Divorce-Stress-Adjustment perspectief gaan scheidingen van ouders gepaard met stressvolle gebeurtenissen en veranderingen, welke kunnen leiden tot internaliserende problemen (Amato, 2000). Individuele kenmerken, maar ook contextuele factoren, zoals ouderlijke warmte, bepalen volgens dit perspectief in grote mate hoe kinderen zich aanpassen na de scheiding van hun ouders.

Verschillende onderzoeken sluiten aan op dit perspectief. Zo werd gevonden dat wanneer kinderen veel ouderlijke conflicten meemaakten en tegelijkertijd veel warmte ervoeren van beide ouders, zij de minste internaliserende problemen hadden (Sandler et al., 2008). Tegelijkertijd hadden kinderen die veel ouderlijke conflicten meemaakten en weinig ouderlijke warmte ervoeren, de meeste internaliserende problemen. Hetzelfde werd gevonden in een steekproef van 678 kinderen van 8 tot 15 jaar oud, maximaal twee jaar na de scheiding van hun ouders (Wolchik et al., 2000). Hierbij werd echter alleen moederlijke warmte gemeten. Ondanks dat ouderlijke conflicten en loyaliteitsconflicten met elkaar samenhangen (Afifi & Schrodt, 2003; Amato & Afifi, 2006; Verrocchio & Baker, 2015), is het belangrijk bij deze resultaten te benadrukken, dat in de onderzoeken geen loyaliteitsconflicten van kinderen werden gemeten, maar ouderlijke conflicten.

Naast de beschermende rol van ouderlijke warmte, zijn er ook enkele aanwijzingen dat ouderlijke warmte de negatieve effecten van loyaliteitsconflicten juist kan verergeren. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouderlijke warmte bij het ervaren van loyaliteitsconflicten dwangmatig of manipulatief over zou kunnen komen op kinderen. Hierdoor kan de druk die kinderen voelen om partij te kiezen in ouderlijke conflicten toenemen, waardoor hun probleemgedrag verergerd. In dit onderzoek waren geen gescheiden gezinnen opgenomen en bovendien stonden in plaats van internaliserende problemen, externaliserende problemen centraal (Etkin et al., 2014). Inzichten over ouderlijke warmte als beschermende factor in het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen ontbreekt in de bestaande literatuur.

Huidige Studie

Het doel van de huidige studie was om te onderzoeken of ouderlijke warmte kinderen in gescheiden gezinnen kon beschermen tegen de negatieve effecten van loyaliteitsconflicten op internaliserende problemen. Hiermee kan huidig onderzoek een relevante bijdrage leveren aan de kennis over het welzijn van kinderen recent na de scheiding. Bovendien kan huidig onderzoek door het in kaart brengen van beschermende factoren in de relatie tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen mogelijk een bijdrage leveren aan het helpen voorkomen van internaliserende problemen bij kinderen na scheiding.

Op basis van de balanstheorie en eerdere literatuur (Baker & Brassard, 2013; Bucherin et al., 1990), was de eerste hypothese dat het ervaren van loyaliteitsconflicten door kinderen in gescheiden gezinnen positief samenhangt met het hebben van internaliserende problemen. Gebaseerd op bestaande literatuur over het verband tussen ouderlijke warmte en internaliserende problemen bij kinderen in gescheiden gezinnen (Beckmeyer et al., 2020; van Dijk et al., 2020; Sandler et al., 2008), werd verwacht dat ouderlijke warmte negatief samenhangt met internaliserende problemen. Omdat ouderlijke warmte in de meeste studies een beschermende rol heeft (Wolchik et al., 2000; Sandler et al., 2008), werd verwacht dat het negatieve effect van loyaliteitsconflicten op internaliserende problemen bij kinderen in gescheiden gezinnen, wordt gebufferd bij kinderen die veel ouderlijke warmte ervaren.

Methode

Voor huidig cross-sectioneel onderzoek werd gebruik gemaakt van de eerste meetronde uit het longitudinale onderzoeksproject ‘Gezinsrelaties na Scheiding’ (van Dijk et al., 2022). De gegevens voor dit project zijn verzameld tussen februari 2017 en december 2020 bij gezinnen waarvan ouders recent uit elkaar zijn gegaan (d.w.z. zowel formele scheidingen als ouders die niet getrouwd waren). Het onderzoeksproject was goedgekeurd

door de Facultaire Ethische Toetsingscommissie van de Faculteit Sociale Wetenschappen (FSW) van de Universiteit Utrecht.

Participanten

Vanwege niet compleet ingevulde vragenlijsten ontbraken bij vier van de $N = 135$ respondenten de waardes voor de variabelen loyaliteitsconflicten, ouderlijke warmte of tijd na scheiding. Uit een independent sample t -toets bleek dat het verschil in gemiddelde scores op internaliserende problemen van de vier respondenten ($N = 4$, $M = .43$, $SD = .17$) en de steekproef ($N = 131$, $M = .32$, $SD = .19$) niet significant was ($t(133) = -1.19$; $p = .237$).

De steekproef bestond op $T1$ uit $N = 76$ gezinnen, met informatie van $N = 131$ kinderen, $N = 73$ moeders en $N = 56$ vaders. Op $T1$ waren de kinderen tussen de 7.8 en 16.9 jaar oud ($M = 11.80$; $SD = 2.30$) en 51.9% van de kinderen was een jongen. Bijna alle kinderen zijn in Nederland geboren (96.9%). Iets meer dan de helft van de kinderen ging naar de basisschool (55%) en de rest naar de middelbare school (45%). Na de scheiding woonden de meeste kinderen (61.9%) evenveel bij beide ouders (3 tot 4 dagen/nachten in de week per ouder), 37.5% woonde alleen maar of het grootste deel van de tijd bij hun moeder (minimaal 5 dagen/nachten per week) en 1.6% woonde alleen maar of het grootste deel van de tijd bij hun vader.

Gemiddeld waren ouders 11.48 maanden gescheiden ($SD = 6.58$) op $T1$, variërend van 0 tot 25.5 maanden. Moeders waren tussen de 29.8 en 55.3 jaar oud ($M = 43.70$, $SD = 5.64$) en vaders tussen de 32.9 en 61.8 jaar oud ($M = 45.53$, $SD = 6.33$). De hoogst behaalde opleiding van de moeders varieerde van basisschool (1.4%), middelbare school (12.3%), beroepsonderwijs (24.7%) en hoger onderwijs (41.1%) tot universitaire opleiding (20.6%). Van de vaders heeft 12.5% de middelbare school, 17.9% beroepsonderwijs, 39.3% hoger onderwijs en 30.4% een universitaire opleiding afgerond. Daarnaast had 16.4% van de moeders en 1.8% van de vaders een maandelijks inkomen onder de €1,250, 54.8% van de moeders en 30.4% van de vaders had een inkomen tussen de €1,250 en €3,750 en 24.7% van de moeders en 62.5% van de vaders verdiende meer dan €3,750 per maand. Zowel het opleidingsniveau als het maandelijkse inkomen van moeders en vaders was hoger dan het landelijke gemiddelde (CBS, 2020, 2021).

Procedure

De gezinnen voor dit onderzoeksproject zijn geworven door middel van advertenties op websites, in nieuwsbrieven en wachtkamers. Na aanmelding werd aan beide ouders en het kind schriftelijke toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek, ook als maar één van de ouders meedeed.

Het meetmoment op T1 duurde per gezin 1,5 tot 3 uur. Hierbij zijn vragenlijsten afgenomen bij zowel de kinderen zelf als hun vader en/of moeder. Als beide ouders meededen, zijn daarom twee aparte huisbezoeken ingepland. Bij kinderen van 8 t/m 10 jaar zijn de vragen voorgelezen en kinderen vanaf 11 jaar vulden de vragenlijst zelfstandig in. Na het meetmoment kregen de kinderen een tegemoetkoming van €10,-.

Meetinstrumenten

Loyaliteitsconflicten

Met de schaal ‘*Feelings of Being Caught in the Middle*’ (5 items; Walper et al., 2005) werden de loyaliteitsconflicten gemeten. De schaal bestond uit 5 items die door kinderen op een vierpuntsschaal als (1) Klopt niet, (2) Klopt weinig, (3) Klopt redelijk of (4) Klopt precies werden beoordeeld. Een voorbeelditem was: “Als ik met een ouder goed overweg kan, voelt het alsof ik de andere ouder daarmee erger of pijn doe”. De schaalscore werd berekend door het gemiddelde te nemen van de items. De gemiddelde scores varieerden van 1 tot 4, waarbij een hoge score duidde op meer loyaliteitsconflicten. In eerder onderzoek had de schaal een hoge betrouwbaarheid (Walper et al., 2005). Over de validiteit van de schaal was niks bekend. Cronbach’s α voor loyaliteitsconflicten in huidig onderzoek was $\alpha = .70$.

Internaliserende Problemen

Met de scores op de schalen ‘angstig/depressief’, ‘teruggetrokken’ en ‘somatische klachten’ van de door kinderen ingevulde Youth Self Report (31 items YSR; Verhulst et al., 1997) en de door ouders ingevulde Child Behavior Checklist (32 items CBCL; Achenbach et al., 2001) werden internaliserende problemen van kinderen gemeten. Bij deze vragenlijsten gaven kinderen en hun ouders op een driepuntsschaal aan in hoeverre een stelling voor hen (0) *Helemaal niet*, (1) *Een beetje of Soms* of (2) *Duidelijk of Vaak* van toepassing was. Een voorbeeldstelling van de YSR was: “Ik maak me vaak zorgen”. Een voorbeeldstelling van de CBCL was: “Mijn kind voelt zich waardeloos of minderwaardig”. De correlaties tussen kind-, vader- en moederrapportage varieerden van $r = .36$ tot $r = .66$. Daarom werd de schaalscore berekend door het gemiddelde te nemen van alle items van de kind-, vader- en moederrapportage. Het gemiddelde lag tussen de 0 en 3, waarbij een hoge score duidde op meer internaliserende problemen. De betrouwbaarheid en validiteit van de vragenlijsten waren voldoende tot goed (Egberink et al., 2022). Cronbach’s α van deze schaalscore was $\alpha = .94$.

Ouderlijke Warmte

Om de ouderlijke warmte te meten zijn de scores op de schaal ‘warmte’ van de door kinderen ingevulde Coparenting Behavior Questionnaire gebruikt (14 items CBQ; Schum &

Stolberg, 2008). De kinderen gaven hierbij op een vijfpuntsschaal aan of de stelling voor hen (1) Nooit – Bijna nooit, tot (5) Bijna altijd – Heel vaak van toepassing was. Voorbeelditems van de CBQ waren: “Ik voel dat mijn moeder om me geeft” en “Ik voel dat mijn vader om me geeft”. Omdat de percepties van kinderen over ouderlijk gedrag betere voorspellers blijken te zijn voor hun welzijn dan de percepties van ouders (Afifi et al., 2007), zijn alleen de kindrapportages over ouderlijke warmte meegenomen. De schaalscores voor zowel vaderlijke als moederlijke warmte werden berekend door het gemiddelde te nemen van de itemscores. De scores varieerden van 1 tot 5, waarbij een hoge score een hoge mate van ouderlijke warmte inhield. De CBQ-schalen hadden een goede betrouwbaarheid en validiteit (Macie & Stolberg, 2003). Cronbach's α van moederlijke warmte in huidig onderzoek was $\alpha = .77$ en van vaderlijke warmte $\alpha = .90$.

Analyseplan

In huidig onderzoek is gekeken of loyaliteitsconflicten en ouderlijke warmte (onafhankelijke variabelen) in verband stonden met internaliserende problemen (afhankelijke variabele). Bovendien is getoetst of ouderlijke warmte het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen modereerde. Dit is gedaan aan de hand van een meervoudige regressieanalyse (Field, 2017). Omdat uit eerder onderzoek bleek dat er verschillen in internaliserende problemen zijn tussen jongens en meisjes (Oldehinkel et al., 2008), oudere kinderen vaker internaliserende problemen rapporteerden (Howell et al., 1997) en dat kinderen meestal pas later na de scheiding internaliserende problemen lieten zien (Lansford et al., 2006), werden de variabelen geslacht, leeftijd en tijd na scheiding als controlevariabelen toegevoegd aan de analyse. Hiermee werd de exogeniteit gewaarborgd. In de regressieanalyses werd steeds een α -level van .05 gehanteerd.

Resultaten

Voorbereidende analyses

Voorafgaand aan de regressieanalyses, zijn de assumpties getoetst. In het spreidingsdiagram was te zien dat er sprake was van een lineair verband tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen, dus er werd voldaan aan lineariteit. Voordat de interactievariabelen werden toegevoegd aan het model, werd er voldaan aan de assumptie van multicollineariteit, want de Variance Inflation Factor (VIF) waarden van de onafhankelijke variabelen waren $VIF < 4$. Met een one sample Kolmogorov-Smirnov Test is gekeken of de residuen normaal verdeeld waren. Dit was niet het geval ($D(131) = .10, p = .003$). Bovendien is vanwege het feit dat er meerdere kinderen uit hetzelfde gezin in het onderzoek zijn opgenomen, de aanname van onafhankelijkheid van de gegevens geschonden.

Beschrijvende Statistieken

In Tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken en correlaties van de studievariabelen weergegeven. Hierin is zichtbaar dat de gemiddelde scores op internaliserende problemen en loyaliteitsconflicten relatief laag waren en de gemiddelde scores op de schalen vaderlijke- en moederlijke warmte relatief hoog. Bovendien was er een significant, zwak, positief verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen en een significante, zwakke, positieve relatie tussen moederlijke warmte en vaderlijke warmte.

Tabel 1

Correlaties en Beschrijvende Statistieken van Modelvariabelen

<i>Variabele</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
1. Internaliserende Problemen	—						
2. Loyaliteitsconflicten	.36**	—					
3. Vaderlijke Warmte	-.19*	-.13	—				
4. Moederlijke Warmte	-.21**	-.10	.40**	—			
5. Leeftijd	.02	-.04	-.22*	.08	—		
6. Geslacht	.18*	.12	-.00	.25**	.10	—	
7. Tijd na Scheiding (maanden)	.02	.19	-.03	.11	-.05	-.00	—
<i>N</i>	131	131	131	131	131	131	131
<i>M</i>	.32	1.50	4.21	4.24	11.79	—	11.48
<i>SD</i>	.19	.53	.76	.49	2.30	—	6.58

Noot. * $p < .05$ (2-tailed). ** $p < .01$ (2-tailed).

Noot. 0 = jongen en 1 = meisje.

Loyaliteitsconflicten en Internaliserende Problemen

In Tabel 2 staan de resultaten van de hiërarchische regressieanalyse weergegeven. Model 1 was significant, $F(4, 126) = 5.47, p < .001$. Dit betekent dat de afhankelijke variabelen samen een significante variatie in internaliserende problemen voorspelden. De verklarende variantie van het model was $R^2 = .12$. Dit is een klein effect (Field, 2017). Er was een significant, positief verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen. Als er meer loyaliteitsconflicten werden ervaren door kinderen, hadden zij dus meer internaliserende problemen, wanneer werd gecontroleerd voor leeftijd, geslacht en tijd na scheiding.

Ouderlijke Warmte en Internaliserende Problemen

Aan model 1 zijn de variabelen vaderlijke warmte en moederlijke warmte toegevoegd. Dit resulteerde in een significante R^2 -verandering, $\Delta R^2 = .05$, $F(2, 124) = 3.98$, $p = .02$. Het regressiemodel was significant, $F(6, 124) = 5.15$, $p < .001$. Er was een significant, negatief, verband tussen moederlijke warmte en internaliserende problemen. Van de kinderen die meer moederlijke warmte ervoeren, werden dus minder internaliserende problemen gerapporteerd, wanneer de andere voorspellers constant bleven.

Ouderlijke Warmte als Moderator

De toevoeging van de interactievariabelen aan model 2 resulteerde in een niet-significante R^2 -verandering, $\Delta R^2 = .01$, $F(1, 123) = 1.06$, $p = .31$. Het regressiemodel was wel significant, $F(8, 122) = 3.98$, $p < .001$. Het verband tussen de interactievariabelen en internaliserende problemen was niet significant, wanneer werd gecontroleerd voor de andere voorspellers. Met andere woorden, het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen veranderde dus niet door verschillende niveaus van vaderlijke of moederlijke warmte.

Tabel 2

Hiërarchische Regressieresultaten voor Internaliserende Problemen (N = 131)

Variabele	B	SE B	β	p
Model 1				
Leeftijd	.00	.01	.02	.848
Geslacht	.05	.03	.14	.097
Tijd na scheiding (maanden)	-.00	.00	-.04	.619
Loyaliteitsconflicten	.12	.03	.35	<.001
Model 2				
Leeftijd	.00	.01	.01	.887
Geslacht	.07	.03	.20	.023
Tijd na scheiding (maanden)	.00	.00	-.02	.857
Loyaliteitsconflicten	.11	.03	.31	<.001
Vaderlijke warmte	-.02	.02	-.07	.477
Moederlijke warmte	-.08	.04	-.20	.033
Model 3				
Leeftijd	.00	.01	.02	.822
Geslacht	.07	.03	.19	.030
Tijd na scheiding (maanden)	.00	.00	-.01	.891

Loyaliteitsconflicten	.10	.03	.29	<.001
Vaderlijke warmte	-.02	.02	-.07	.476
Moederlijke warmte	-.08	.04	-.19	.046
Vaderlijke warmte x Loyaliteitsconflicten	-.02	.05	-.04	.722
Moederlijke warmte x Loyaliteitsconflicten	.09	.08	.11	.311

Noot. 0 = jongen en 1 = meisje.

Discussie

Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat kinderen met gescheiden ouders een groter risico hebben op het ervaren van loyaliteitsconflicten dan kinderen waarvan de ouders bij elkaar zijn. Het ervaren van loyaliteitsconflicten hangt samen met het hebben van internaliserende problemen. Vanwege de schadelijke effecten van internaliserende problemen op de ontwikkeling van kinderen, is onderzoek naar beschermende factoren in dit verband van belang. Huidig onderzoek onderzocht dan ook of ouderlijke warmte kinderen met gescheiden ouders kon beschermen tegen de negatieve effecten van loyaliteitsconflicten op internaliserende problemen. Er werd gevonden dat wanneer kinderen meer loyaliteitsconflicten ervoeren, zij ook meer internaliserende problemen hadden. Daarnaast werd aangetoond dat als kinderen meer moederlijke warmte ervoeren, zij minder internaliserende problemen hadden. Er is geen verband gevonden tussen vaderlijke warmte en internaliserende problemen. Ook is er in huidig onderzoek geen bewijs gevonden voor de beschermende rol van ouderlijke warmte in het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen.

Loyaliteitsconflicten en Internaliserende Problemen

In lijn met de balanstheorie en eerdere literatuur (Heider, 1958; Baker & Brassard, 2013; Buchanan et al., 1991; Schrodt & Shimkowski, 2013), lieten de resultaten zien dat als kinderen meer loyaliteitsconflicten ervoeren, zij ook meer internaliserende problemen rapporteerden. De eerste hypothese van huidig onderzoek wordt daarom bevestigd. Door huidig onderzoek kunnen deze resultaten beter gegeneraliseerd worden, omdat er sprake was van een representatievere steekproef dan in eerder onderzoek (Baker & Brassard, 2013). Bovendien is huidig onderzoek recenter en heeft het een betere inhoudsvaliditeit dan bestaande studies (Buchanan et al., 1991). Tot slot biedt huidig onderzoek een relevante bijdrage aan bestaande literatuur, omdat het aantoont dat het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen ook al 1 jaar na scheiding bestaat. Dit is relevant, omdat de eerste jaren na een scheiding vaak het meest turbulent zijn (Wallerstein et

al., 2013). Dit impliceert dat er al vroegtijdig moet worden gestart met hulp na de scheiding, om internaliserende problemen bij kinderen te voorkomen.

Ouderlijke Warmte en Internaliserende Problemen

Ook de tweede hypothese wordt bevestigd door de resultaten van huidig onderzoek. Overeenstemmend met de Parental Acceptance-Rejection Theory en eerdere literatuur (Rohner, 1986; Beckmeyer et al., 2020; Sandler et al., 2008; van Dijk et al., 2020), lieten de resultaten namelijk zien dat als er meer sprake was van ouderlijke warmte, er minder internaliserende problemen werden gerapporteerd bij kinderen in gescheiden gezinnen. Dit gold echter alleen voor moederlijke warmte en niet voor vaderlijke warmte. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de kinderen in de steekproef gemiddeld meer bij hun moeder woonden dan bij hun vader. Hierdoor brachten zij waarschijnlijk meer tijd door met hun moeder, wat de kans groot maakt dat zij meer blootgesteld werden aan moederlijke warmte en dat deze een grotere invloed had op hun welzijn. Of dit daadwerkelijk het geval is, zou in vervolgonderzoek aan het licht gebracht kunnen worden. De resultaten uit huidig onderzoek geven vernieuwde inzichten aan bestaande literatuur, omdat de ouderlijke warmte is gemeten vanuit het perspectief van het kind. Bovendien is het onderzoek recent na de scheiding gedaan. Op basis van de resultaten kan er weinig gezegd worden over de richting van het verband tussen ouderlijke warmte en internaliserende problemen. Hiervoor is longitudinaal onderzoek van belang (Levin, 2006).

Ouderlijke Warmte als Beschermende Factor

Tegenstrijdig met het Divorce-Stress-Adjustment perspectief en eerdere literatuur waarin ouderlijke warmte een beschermende rol had in het negatieve effect van scheidingsstressoren op probleemgedrag (Amato, 2000; Sandler et al., 2008; Wolchik et al., 2000; Etkin et al., 2014), is er in huidig onderzoek geen bewijs gevonden voor de beschermende rol van ouderlijke warmte in het verband tussen loyaliteitsconflicten in internaliserende problemen. De derde hypothese wordt daarom verworpen. Een mogelijke verklaring voor het uitblijven van dit bewijs is dat de onafhankelijke variabele in de eerdere studies extern (ouderlijke conflicten) (Sandler et al., 2008; Wolchik et al., 2000) en niet intrapersoonlijk was, zoals loyaliteitsconflicten in huidig onderzoek. Een andere mogelijke verklaring zou de steekproef kunnen zijn. Het gemiddelde inkomen en de hoogst behaalde opleiding van de ouders in huidig onderzoek ligt namelijk boven het landelijke gemiddelde. Bovendien was in de steekproef sprake van gemiddeld lage niveaus van loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen en gemiddeld hoge niveaus van vaderlijke en moederlijke warmte. De effecten waren mogelijk sterker als gezinnen met meer variatie in

loyaliteitsconflicten en ouderlijke warmte waren geïnccludeerd. Verder was er sprake van afhankelijkheid van de data. Daarom zou het kunnen dat ouderlijke warmte varieert op het niveau van de gezinnen, in plaats van op het niveau van de individuele kinderen, waardoor een moderatie-effect ontbreekt. Verder onderzoek naar factoren die kinderen met gescheiden ouders wel kunnen beschermen tegen de negatieve van loyaliteitsconflicten, is gewenst.

Limitaties en sterke punten

Er dient voorzichtig met de bevindingen om te gaan wegens een aantal limitaties van het huidige onderzoek. Allereerst zijn een aantal assumpties geschonden, namelijk de onafhankelijkheid van de data en de normaalverdeeldheid van de residuen. Bovendien konden er geen uitspraken worden gedaan over de richting van de verbanden, omdat huidig onderzoek cross-sectioneel was. Ook was de steekproef niet representatief voor kinderen met gescheiden ouders.

Naast de limitaties, is het van belang ook de sterke punten van huidig onderzoek aan het licht te brengen. Allereerst was de betrouwbaarheid van alle vragenlijsten hoog. Ook is er voor verschillende variabelen gecontroleerd, wat de exogeniteit ten goede is gekomen. Daarnaast is huidig onderzoek vernieuwend ten opzichte van bestaande literatuur, omdat het recent na de scheiding is uitgevoerd. Ook is het vernieuwend omdat de beschermende rol van ouderlijke warmte in het verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen nog niet eerder was onderzocht.

Conclusie

In huidig onderzoek bleek dat loyaliteitsconflicten van kinderen met gescheiden ouders positief samenhangen met internaliserende problemen. Bovendien bleek dat moederlijke warmte negatief samenhang met internaliserende problemen. Er is geen bewijs gevonden voor de verwachting dat ouderlijke warmte kinderen met gescheiden ouders beschermt tegen de nadelige effecten van loyaliteitsconflicten op internaliserende problemen. Dit heeft theoretische implicaties voor het Divorce-Stress-Adjustment perspectief, waarin wordt aangenomen dat ouderlijke warmte de negatieve effecten van loyaliteitsconflicten bij kinderen met gescheiden ouders kan bufferen (Amato, 2000).

De bevindingen vragen om meer bewustzijn onder gescheiden ouders over de nadelige gevolgen van hun handelingen die loyaliteitsconflicten bij kinderen teweeg kunnen brengen. Dat het positieve verband tussen loyaliteitsconflicten en internaliserende problemen van kinderen met gescheiden ouders al in het eerste jaar na de scheiding zichtbaar is, impliceert dat er al vroeg na de scheiding kan worden gestart met interventies om kinderen te beschermen tegen internaliserende problemen. Professionals moeten ervoor waken dat

LOYALITEITSCONFLICTEN, OUDERLIJKE WARMTE, INTERNALISERENDE 16
PROBLEMEN

ouderlijke warmte voor kinderen met gescheiden ouders niet altijd fungeert als beschermende factor.

Literatuur

- Achenbach, T. M., Dumenci, L., & Rescorla, L. A. (2001). Ratings of relations between DSM-IV diagnostic categories and items of the CBCL/6-18, TRF, and YSR. Burlington, VT: University of Vermont, 1–9.
- Afifi, T. D., & Schrodt, P. (2003). “Feeling caught” as a mediator of adolescents' and young adults' avoidance and satisfaction with their parents in divorced and non-divorced households. *Communication Monographs*, 70(2), 142–173.
<https://doi.org/10.1080/0363775032000133791>
- Afifi, T. D., McManus, T., Hutchinson, S., & Baker, B. (2007). Inappropriate parental divorce disclosures, the factors that prompt them, and their impact on parents' and adolescents' well-being. *Communication Monographs*, 74(1), 78–102.
<https://doi.org/10.1080/03637750701196870>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269–1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P., & Afifi, T. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 222–235. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x>
- Baker, A. J., & Brassard, M. R. (2013). Adolescents caught in parental loyalty conflicts. *Journal of Divorce & Remarriage*, 54(5), 393–413. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/10502556.2013.800398>
- Beckmeyer, J. J., Troilo, J., & Markham, M. S. (2020). Parental academic involvement and youth well-being in post-divorce families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61(6), 443–462. <https://doi.org/10.1080/10502556.2020.1768491>
- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., & Dornbusch, S. M. (1991). Caught between parents:

Adolescents' experience in divorced homes. *Child Development*, 62, 1008–1029.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01586.x>

CBS. (2020). StatLine—Inkomen van personen; inkomensklassen, persoonskenmerken.

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83931NED/table?dl=D4D1>

CBS. (2021). StatLine—Bevolking; onderwijsniveau; geslacht, leeftijd en migratieachtergrond.

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82275NED/table?fromstatweb>

Van Dijk, R., van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2022). Triangulation and child adjustment after parental divorce: Underlying mechanisms and risk factors. *Journal of Family Psychology*, 36(7), 1117–1131. <https://doi.org/10.1037/fam0001008>

Van Dijk, R., Van Der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79, 101861. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101861>

Egberink, I. J. L., Leng, W. E. de, & Vermeulen, C. S. M. (12 december 2022). COTAN beoordeling 1993, Gedragsvragenlijst voor Kinderen, CBCL 4-18. Bekeken via www.cotandocumentatie.nl

Egberink, I. J. L., Leng, W. E. de, & Vermeulen, C. S. M. (12 december 2022). COTAN beoordeling 1993, Youth Self Report. Bekeken via www.cotandocumentatie.nl

Etkin, R. G., Koss, K. J., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2014). The differential impact of parental warmth on externalizing problems among triangulated adolescents. *The Journal of Genetic Psychology*, 175(2), 118–133.

<https://doi.org/10.1080/00221325.2013.813437>

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.

- Field, A. (2017). *Discovering Statistics Using SPSS* (5th ed.). London: SAGE.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1985). Long-term effects of divorce and remarriage on the adjustment of children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(5), 518–530. [https://doi.org/10.1016/S0002-7138\(09\)60052-2](https://doi.org/10.1016/S0002-7138(09)60052-2)
- Howell, S. H., Portes, P. R., & Brown, J. H. (1997). Gender and age differences in child adjustment to parental separation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 27, 141–158. https://doi.org/10.1300/J087v27n03_09
- Jamnik, M. R., & DiLalla, L. F. (2019). Health outcomes associated with internalizing problems in early childhood and adolescence. *Frontiers in Psychology*, 10, 60. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00060>
- Kelly, J. B. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46(1), 35–52. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00190.x>
- Kessler, R. C., & Greenberg, P. E. (2002). The economic burden of anxiety and stress disorders. *Neuropsychopharmacology: The Fifth Generation of Progress*, 67, 982–92.
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 292–301. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.292>
- Levin, K. A. (2006). Study design III: Cross-sectional studies. *Evidence-based Dentistry*, 7(1), 24–25. <https://doi.org/10.1038/sj.ebd.6400375>
- Macie, K. M., & Stolberg, A. L. (2003). Assessing parenting after divorce: The Co-Parenting Behavior Questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, 39, 89–107. https://doi.org/10.1300/J087v39n01_06

- Newcomb, T. M., Turner, R. H., & Converse, P. E. (1965). *Social psychology: The study of human interaction*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Oldehinkel, A. J., Ormel, J., Veenstra, R., De Winter, A. F., & Verhulst, F. C. (2008). Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends during early adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 284–293.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00481.x>
- Rohner, R. P. (1986/1999). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance rejection theory*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc ((Reprinted 1999; Storrs, CT: Rohner Research) (1986/1999)).
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008). Effects of father and mother parenting on children's mental health in high- and low-conflict divorces. *Family Court Review*, 46, 282–296. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x>
- Schrodt P. Shimkowski J. R. (2013). Feeling caught as a mediator of co-parental communication and young adult children's mental health and relational satisfaction with parents. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30, 977–999.
<https://doi.org/10.1177/0265407513479213>
- Schum, L., & Stolberg, A. L. (2008). Standardization of the Co-Parenting Behavior Questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47(3–4), 103–132.
https://doi.org/10.1300/J087v47n03_06
- Ter Voert, M. J. (2019, mei). Scheidingen 2018. Gerechtelijke procedures en Gesubsidieerde rechtsbijstand. *Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum*.
<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/230889/230889.pdf?sequence=1>
- Verhulst, F. C., Ende, J. van der, & Koot, H. M. (1997). *Handleiding voor de Youth Self-Report (YSR)*. Rotterdam: afd. Kinder- en jeugdpsychiatrie, Sophia Kinderziekenhuis/ AZR/ EUR.

- Verrocchio, M. C., Baker, A. J. L., & Bernet, W. (2016). Associations between exposure to alienating behaviours, anxiety, and depression in an Italian sample of adults. *Journal of Forensic Sciences*, *61*(3), 692–698. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.13046>
- Wallerstein, J., Lewis, J., & Packer Rosenthal, S. (2013). Mothers and their children after divorce: Report from a 25-year longitudinal study. *Psycho-Analytic Psychology*, *30*(2), 167–184. <https://doi.org/10.1037/a0032511>
- Walper, S., Kruse, J., Noack, P. & Schwarz, B. (2005). Parental separation and adolescents' felt insecurity with mothers: Effects of financial hardship, interparental conflict, and maternal parenting in East and West Germany. *Marriage & Family Review*, *36*(3–4), 115–145. https://doi.org/10.1300/J002v36n03_07
- Wolchik, S. A., Wilcox, K. L., Tein, J. Y., & Sandler, I. N. (2000). Maternal acceptance and consistency of discipline as buffers of divorce stressors on children's psychological adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *28*(1), 87–102. <https://doi.org/10.1023/A:1005178203702>
- Zahn-Waxler, C., Klimes-Dougan, B., & Slattery, M. J. (2000). Internalizing problems of childhood and adolescence: Prospects, pitfalls, and progress in understanding the development of anxiety and depression. *Development and Psychopathology*, *12*(3), 443–466. <http://dx.doi.org.proxy.library.uu.nl/10.1017/s0954579400003102>